

СЕКЦІЯ 7
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.5:631.15

Гетьман О.О.

*PhD in Ec.Sc., кандидат економічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри економіки та соціально-трудо­вих відносин
Університету митної справи та фінансів*

Колеснік О.С.

*аспірант кафедри економіки та соціально-трудо­вих відносин
Університету митної справи та фінансів*

**МІСЦЕ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА ЗАГАЛЬНОМІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ**

**PLACE OF THE LABOR MIGRATION IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL
RELATIONS AND MIGRATION PROCESSES**

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто поняття та класифікацію трудової міграції населення. Визначено місце і значення трудової міграції в системі міжнародних відносин. Проаналізовано рух населення в розрізі областей України. Представлено основні показники оцінки міграції трудового населення. Розроблено схему наслідків трудової міграції населення.

Ключові слова: міграція трудового населення, мобільність, сальдо міграції, міграційний обмін.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены понятие и классификация трудовой миграции населения. Определены место и значение трудовой миграции в системе международных отношений. Проанализировано движение населения в разрезе областей Украины. Представлены основные показатели оценки миграции трудового населения. Разработана схема последствий трудовой миграции населения.

Ключевые слова: миграция трудового населения, мобильность, сальдо миграции, миграционный обмен.

ANNOTATION

A concept and classification of labor migration of population are considered in the article. The place and value of labor migration are determined in the system of international relations. Movement of population is analyzed through Ukrainian areas. The basic indexes of labor migration assessment are presented. As a result, authors have proposed the scheme of labor migration consequences.

Keywords: labor migration, mobility, balance of migration, migrational exchange.

Постановка проблеми. Аналізуючи дані Державного комітету статистики України [1], можна зробити висновок, що міграційні процеси в Україні відіграють важливу роль, оскільки їх показники щороку зростають, що свідчить про неадекватність регуляторних механізмів на державному рівні. Але чи дійсно міграція – це проблема? Чи є і позитивні сторони даного процесу? Відповіді на ці питання як ніколи актуальні як для нашої країни, так і для більшості провідних країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вирішенні поставленої проблеми представ-

ляють інтерес наукові роботи таких зарубіжних учених, як: Р. Парк, Е. Равенштен, Ф. Знанецький, Р. МакКензі, Е. Берджерс та ін. Проблеми міграції широко досліджуються і вітчизняними вченими, такими як: Д.М. Баланюк [2], Н.Г. Вавришук [3], І.О. Гнибіденко [4], С.С. Гринкевич [6], П.С. Демені [7], О.С. Познак [8], А.В. Платонов [9] та ін. Але попри досить глибоку теоретичну розробленість даного питання в наукових роботах указаних авторів відсутні дослідження наслідків впливу трудової міграції населення на систему міжнародних відносин у цілому, а також не визначено проблеми трудової міграції як позитивного чинника, чому і присвячене наше наукове дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз робіт вітчизняних учених, присвячених розгляду питань міграції трудового населення України, показав їх зосередженість на негативних наслідках даного процесу. Значну увагу в роботах приділено такому негативному явищу, як «відтік мізків», утраті інтелектуального фонду країни. Таким чином, недостатньо дослідженими залишаються позитивні наслідки трудової міграції, що вимагає дослідження регуляторних заходів із боку держави, спрямованих на створення сприятливих умов для нейтралізації негативних сторін даного процесу.

Мета статті полягає у критичному аналізі чинних теоретико-методологічних аспектів трудової міграції, вивченні позитивних сторін міграційних процесів, а також оцінці впливу трудової міграції на систему міжнародних відносин.

Предметом дослідження є діалектика міграційних процесів.

Рис. 1. Класифікація видів і форм міграції населення

Джерело: структуровано авторами за [4]

У ході досягнення сформульованої мети слід вирішити такі наукові завдання: проаналізувати поняття трудової міграції, розглянути її класифікацію; визначити причини трудової міграції населення; вивчити позитивні і негативні сторони даного процесу; визначити місце міграції в системі міжнародних відносин; оцінити вплив міграційних процесів на економіку країни та її демографічний складник; побудувати логіко-структурну схему наслідків трудової міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки і суспільства часто постає питання міграції трудового населення, причому цей процес характеризується як проблема і не розглядається з позитивної точки зору. Чи дійсно це так, спробуємо проаналізувати в даній статті.

Одразу визначимося з понятійним апаратом. Міграція трудового населення – це переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час, основною метою яких є пошук робочих місць за кордоном або зміна поточного місця роботи. Розрізняють зовнішні (міжконтинентальні, міждержавні) і внутрішні міграції (всередині країни – між регіонами, містами, сільською і міською місцевістю тощо). Особи, які переселилися за межі країни, вважаються емігрантами, а ті, що переселилися в країну, вважаються іммігрантами. Різниця між кількістю іммігрантів та емігрантів – міграційне сальдо – безпосередньо впливає на кількість населення країни [2].

Варто зазначити, що на даний момент в Україні переважає зовнішня міграція [3]. До її основних причин слід віднести: незадовільні економічні умови життя працюючого населення в країнах еміграції; порівняно стабільно високий рівень заробітної плати в основних імміграційних центрах (США, Західній Європі); порівняно високий технічний рівень умов праці та соціальні умови для більш повної реалізації своїх можли-

востей у країнах імміграції; природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції; політичні, військові, релігійні, національні, культурні причини. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується різким зростанням міжнародної міграції з економічних причин. Відповідно до результатів опитування Держкомстату та Інституту демографії і соціальних досліджень (2012 р.), 80% українців їдуть за кордон у пошуках гідних заробітків. Сьогодні міжнародна міграція охоплює більшість країн світу. Інтенсивне переміщення трудових ресурсів відбувається між країнами Європи, Північної і Південної Америки, Африканського континенту, Південно-Східної Азії. Наприкінці 90-х років у загальносвітовий міграційний процес включалися країни Центральної та Східної Європи. Тут працює близько 15 млн. іноземних громадян (ця цифра коливається залежно від економічної кон'юнктури) [4].

Міграція трудового населення є складовою частиною загальної міграції населення країни. Загальна міграція проявляється в різних формах. Розглянемо основні види міграції залежно від її типу, форм та причин, що схематично зображено нами на рис. 1.

За даними, зібраними мережею центрів консульства мігрантів, більшість потенційних мігрантів зацікавлені у працевлаштуванні за кордоном та контактній інформації організацій підтримки (рис. 2).

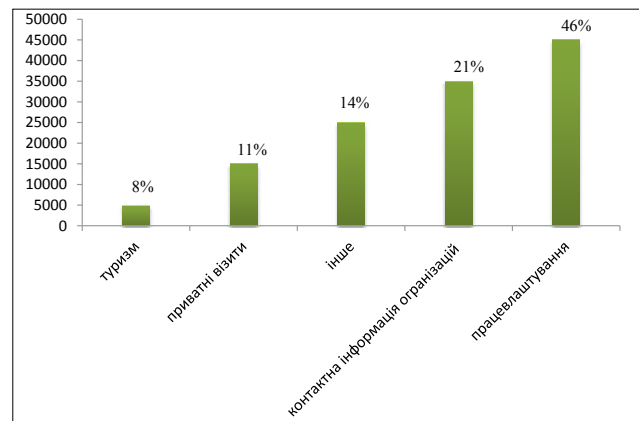

Рис. 2. Інформація, що становить найбільший інтерес для потенційних українських мігрантів з України [5]

Джерело: систематизовано авторами за [5]

Виходячи з даних Державного комітету статистики України, можемо простежити потоки міграції українців (табл. 1).

Опираючись на дані Держкомстату України, бачимо, що міграційний приріст населення в розрізі міждержавної міграції переважає над скороченням, а якщо розглядати всі потоки міграції, то навпаки, спостерігається скоро-

чення вибулого населення. Але слід зазначити, що це офіційні дані. Існує таке поняття, як прихована міграція населення, котру дуже важко оцінити кількісно, але обов'язково слід врахувати в системі загальноміграційних процесів.

Представимо чисельність населення та його рух у розрізі областей України у вигляді графіку (рис. 3).

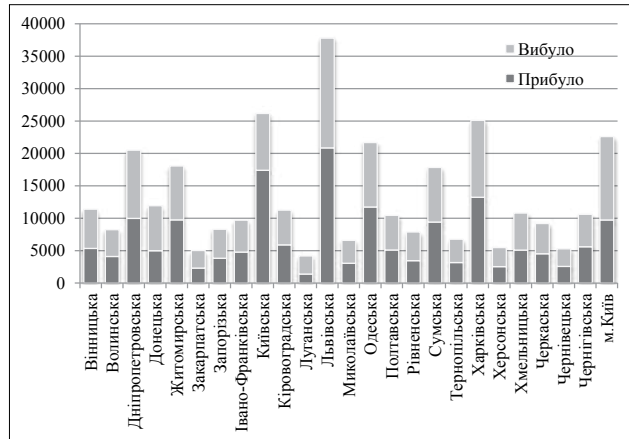

Рис. 3. Рух населення України в розрізі областей за 2016 р.

Джерело: побудовано за даними [1]

Для того щоб простежити міграцію саме трудового населення, представимо дані Держкомстату України за останні п'ять років (рис. 4).

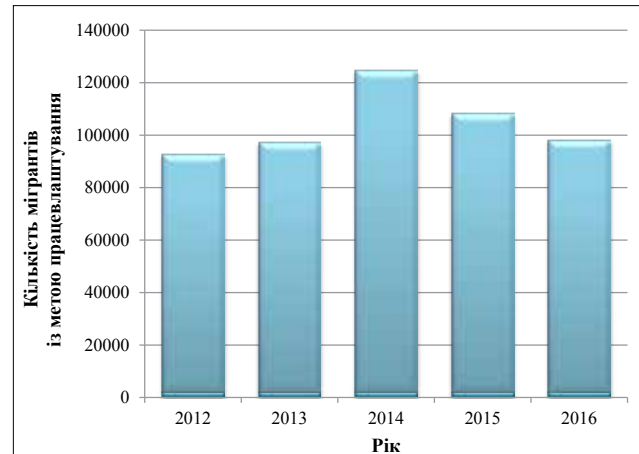

Рис. 4. Динаміка трудових мігрантів України в період 2012–2016 рр.

Джерело: складено авторами за даними [1; 5]

Варто зазначити, що на рис. 4 зазначено саме трудове населення країни, котре виїжджає за кордон із метою працевлаштування [5]. Як

Таблиця 1

Міграційний рух населення у січні-вересні 2016 р., осіб

Регіони України	усі потоки міграції			у т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення
Україна	169991	162984	7007	10826	5537	5289
Вінницька	5352	6049	-697	137	87	50
Волинська	4102	4143	-41	105	74	31
Дніпропетровська	9989	10513	-524	623	449	174
Донецька	4998	6938	-1940	143	91	52
Житомирська	9750	8321	1429	340	246	94
Закарпатська	2314	2707	-393	85	388	-303
Запорізька	3839	4472	-633	234	162	72
Івано-Франківська	4790	4924	-134	197	106	91
Київська	17404	8771	8633	645	204	441
Кіровоградська	5904	5351	553	160	165	-5
Луганська	1390	2806	-1416	96	42	54
Львівська	20858	16931	3927	535	533	2
Миколаївська	3051	3548	-497	183	134	49
Одеська	11747	9945	1802	1025	746	279
Полтавська	5104	5345	-241	222	100	122
Рівненська	3466	4418	-952	81	117	-36
Сумська	9422	8426	996	217	167	50
Тернопільська	3176	3602	-426	170	80	90
Харківська	13244	11866	1378	2995	452	2543
Херсонська	2536	2948	-412	64	59	5
Хмельницька	5097	5704	-607	94	63	31
Черкаська	4534	4665	-131	192	100	92
Чернівецька	2572	2718	-146	149	115	34
Чернігівська	5606	5013	593	250	82	168
м. Київ	9746	12860	-3114	1884	775	1109

Джерело: складено на основі [1]

видно з графіку, у 2014 р. кількість мігрантів найбільша, що пов'язано з відомими політичними подіями. Хоча до 2016 р. кількість мігрантів, які виїжджають із метою працевлаштування, має тенденцію до зниження, але все одно ці показники залишаються дуже високими за останні п'ять років.

Варто зазначити, що існує низка загальних та спеціальних показників, які використовуються для оцінювання масштабів та характеру міграції робочої сили (табл. 2).

Для наочності розрахуємо основні показники міграції для Дніпропетровської області, опираючись на дані табл. 1, 2, за допомогою вищеведених формул [8].

1) Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху:

$$K = \frac{Ch}{Ch_{заг}} = \frac{9989 + 10513}{3238479} = 0,0063, \text{ або } 0,6\%$$

2) Коефіцієнт інтенсивності вибуття населення:

$$K_v = \frac{Mi}{Ch_{сер}} = \frac{10513}{3246681} = 0,0032, \text{ або } 0,3\%$$

3) Коефіцієнт інтенсивності прибуття населення:

$$K_n = \frac{Mij}{Ch_{сер}} = \frac{9989}{3246681} = 0,0031, \text{ або } 0,3\%$$

4) Сальдо міграції:

$$\Delta M = Mij - Mi = 9989 - 10513 = -524 (\text{осіб})$$

5) Коефіцієнт чистої міграції:

$$K_{чм} = K_n - K_v = 0,0031 - 0,0032 \approx 0$$

6) Валова міграція:

$$M_{обм} = Mij + Mi = 9989 + 10513 = 20502 (\text{осіб})$$

7) Коефіцієнт ефективності міграційних переміщень:

$$K_{эф} = \frac{\Delta M}{Ch_{сер}} = \frac{524}{3246681} = 0,00016, \text{ або } 0,02\%.$$

Із проведених вище розрахунків можна зробити висновок, що основні міграційні показники в Дніпропетровській області на досить низькому рівні (менше 1%). Також ми бачимо від'ємне сальдо міграції, тобто кількість вибулих осіб перевищує кількість прибулих на 524 особи, що прямо впливає на коефіцієнт ефективності міграційних переміщень, який у даному разі наближається до нуля.

Але чи завжди велика кількість мігрантів має лише негативні наслідки? Адже відомо, що поряд із негативними сторонами трудової міграції [9] в будь-якому процесі є й позитивні сторони. Представимо їх нижче у вигляді розробленої причинно-наслідкової схеми трудової міграції населення (рис. 5).

Із вищезазначеної схеми можна зробити висновок, що в процесі трудової міграції населення, однозначно, є позитивні сторони. Але для того, щоб ці позитивні аспекти дійсно приносили користь державі, необхідно створити низку сприятливих економічних та політичних передумов, а також розробити систему заходів, спрямованих на розвиток трудового потенціалу населення. Наприклад, щоб раціонально використовувати отриманий міжнародний досвід,

Таблиця 2

Показники оцінки міграції робочої сили

Назва показника	Розрахунок	Пояснення
Коефіцієнт інтенсивності міграційного руху	$K = \frac{Ch}{Ch_{заг}}$	Ch_i – чисельність мігрантів у конкретний період у певній територіально-адміністративній місцевості $Ch_{заг}$ – загальна чисельність населення цієї місцевості за той самий період
Масштаби вибуття	Mi	Кількість вибулих осіб із певної територіально-адміністративної місцевості в певний період
Коефіцієнт інтенсивності вибуття населення	$K_v = \frac{Mi}{Ch_{сер}}$	M_i – кількість вибулих осіб із певної територіально-адміністративної місцевості в певний період $Ch_{сер}$ – середньорічна чисельність населення місцевості, з якої вибули мігранти
Масштаби прибуття	Mij	Кількість прибулих осіб до певної територіально-адміністративної місцевості в певний період
Коефіцієнт інтенсивності прибуття населення	$K_n = \frac{Mij}{Ch_{сер}}$	M_{ij} – кількість прибулих осіб до певної територіально-адміністративної місцевості в певний період $Ch_{сер}$ – середньорічна чисельність населення місцевості, з якої вибули мігранти
Сальдо міграції	$\Delta M = Mij - Mi$	M_{ij} – кількість прибулих осіб до певної територіально-адміністративної місцевості в певний період M_i – кількість вибулих осіб із певної територіально-адміністративної місцевості в певний період
Коефіцієнт чистої міграції	$K_{чм} = K_n - K_v$	K_n – коефіцієнт інтенсивності прибуття населення K_v – коефіцієнт інтенсивності вибуття населення
Міграційний обмін (загальна, валова міграція)	$M_{обм} = Mij + Mi$	M_{ij} – кількість прибулих осіб до певної територіально-адміністративної місцевості в певний період M_i – кількість вибулих осіб із певної територіально-адміністративної місцевості в певний період
Коефіцієнт ефективності міграційних переміщень	$K_{эф} = \frac{\Delta M}{Ch_{сер}}$	ΔM – сальдо міграції $Ch_{сер}$ – середньорічна чисельність населення місцевості, з якої вибули мігранти

Джерело: адаптовано авторами за [6; 7]

Рис. 5. Схема наслідків трудової міграції населення

Джерело: розроблено авторами на основі [1–9]

необхідно створити сприятливі умови для повернення мігрантів на батьківщину, тобто створити нові робочі місця, розробити ефективну програму працевлаштування кандидатів із наявністю міжнародного досвіду, сприяти розвитку малого та середнього бізнесу для реалізації даної програми. Враховуючи, що в Україні значна кількість компаній з іноземним капіталом та працюючих у міжнародному напрямі, реалізація вищезазначених заходів ефективно вплине на стан економіки країни в цілому.

Висновки. Дослідивши поняття трудової міграції та її класифікацію, а також представивши в динаміці міграцію трудового населення за останні п'ять років, можна зробити висновок, що міграція є свого роду реакцією на політичні, соціальні та економічні зміни та умови. Тобто масштаби міграції безпосередньо залежать від стабільності або нестабільності розвитку суспільства. У статті вивчено переваги та недоліки процесу міграції трудового населення, визначено її місце в системі міжнародних відносин. Також розроблено схему наслідків трудової міграції населення.

Проаналізувавши дані, надані мережею центрів консультування мігрантів, було виявлено, що більшість потенційних мігрантів зацікавлені у працевлаштуванні за кордоном та контактній інформації організації підтримки. Таким чином, можна зробити висновок, що більшість населення України виїжджає за кордон для пошуку кращої роботи і проблема втрати інтелектуального фонду країни дійсно існує.

Було виявлено позитивні наслідки процесу міграції. Для того щоб отримати позитивні результати від процесу міграції трудового населення, необхідно передусім створити сприятливі економічні, політичні та соціальні передумови для цього, сприяти поверненню мігрантів до України, регулювати ринок праці шляхом надання переваги кандидатам із міжнародним досвідом (для цього встановити гідний рівень оплати праці, попередньо оцінивши всі переваги від працевлаштування таких кандидатів).

Таким чином, міграційні процеси повинні бути під постійним контролем як на національному рівні (здійснення ефективних заходів із міграційної політики), так і на міжнародному

(розроблення системи заходів із регулювання міграції робочої сили на рівні світової економіки).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Баланюк Д.М. Особливості участі України в міжнародному русі робочої сили у контексті глобалізації економічного розвитку / Д.М. Баланюк // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2013. – Вип. 40. – С. 655–663.
3. Ваврищук Н.Г. Еміграція робочої сили з України: теоретико-методологічні аспекти / Н.Г. Ваврищук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.ukma.kiev.ua/NZV56_2009/10_vavryshuk_n.pdf.
4. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 19.
5. Мережа центрів консультування мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.migration-info.org.ua/aboutus>.
6. Гринкевич С.С. Міжнародна міграція робочої сили та її розвиток в Україні / С.С. Гринкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/nvntu/16_3/259_Grynkiewicz_16_3.pdf.
7. Демени П. Глобализация и международная миграция: противоречивые перспективы / П. Демени // Миграция и развитие : доклады и статьи ведущих секций и докладчиков международной конференции «Миграция и развитие» (Москва, 13–15 сентября 2012 г.) / Гл. ред. В.А. Ионцев. – М., 2012. – С. 55.
8. Познак О. Групові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи / О. Познак // Економічний часопис. – 2004. – № 2. – С. 34–48.
9. Платонов А.В. Нелегальна міграція та її вплив на міжнародну і національну безпеку / А.В. Платонов // Стратегічна панорама. – 2013. – № 2. – С. 164–168.